

Konrad Zacharski

Bóg na prospektach

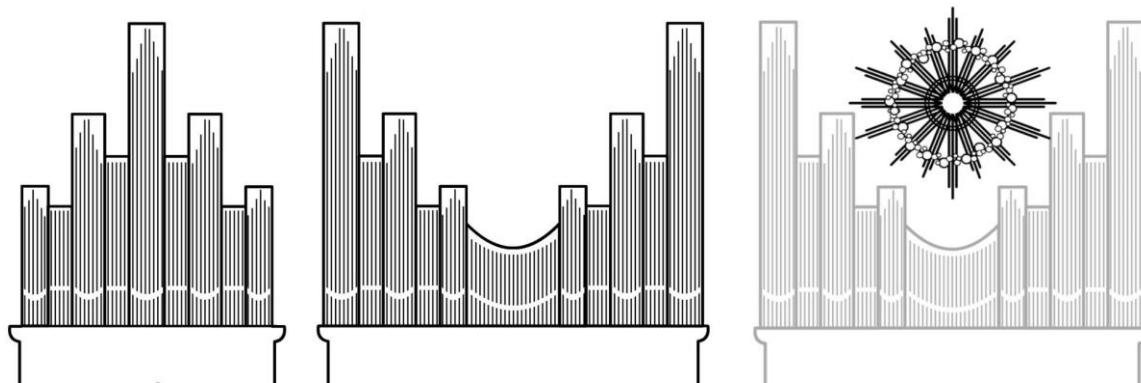
Jeszcze kilka słów w kwestii przedstawiania na prospektach tego co niewidzialne. Bo sprawa sięga o wiele dalej i wyżej niż do samych tylko Aniołów.

Wszelkie istoty nadprzyrodzone, duchy czy ogólnie ujmując byty niematerialne w kwestii przedstawień ikonograficznych stanowią pewnego rodzaju problem. Bo tak na dobrą sprawę nie wiadomo przecież jak one wyglądają. I czy w ogóle wyglądają. Ale ludzie lubią i chcą widzieć, stąd też natykamy się na przeróżne przedstawienia tego co, w gruncie rzeczy, przedstawić jest niezmiernie trudno. Ale które z tych przedstawień (i czy w ogóle którekolwiek) są bliższe prawdy? Tego pewnie dowiemy się każdy w swoim czasie (i o ile mnie osobiście brak wiedzy w wielu sprawach nieco drażni i zwykle próbuję ją jakoś uzupełnić, o tyle w tej kwestii akurat ta niewiedza aż tak bardzo mnie nie uwiera i nie spieszy mi się by ją posiąść). Ludzka potrzeba czynienia obrazów tego co niewidzialne to ważna kwestia i źródło wielu problemów i nadużyć. Skupmy się na Osobie, dla nas (wierzących) najważniejszej – na Bogu. W zakresie ikonografii spotykanej w kościołach katolickich najmniej wątpliwości dotyczących przedstawień plastycznych będziemy zapewne mieli w przypadku drugiej Osoby Boskiej – Chrystusa. To Bóg-Człowiek, Bóg który przybrał postać ludzką. Tę ludzką naturę jesteśmy w stanie z punktu widzenia ikonografii dość łatwo ogarnąć, nikogo nie dziwią zatem najrozmaitsze przedstawienia Chrystusa od dziecięcia, poprzez Pasterza, Nauczyciela, aż po Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego. Wszędzie tutaj, na obrazie czy w rzeźbie, widzimy człowieka na różnym etapie życia. Ale np. patrząc na krzyż zdajemy sobie równocześnie sprawę z tego, że dla nas - wierzących - wiszący na tym krzyżu 33-letni mężczyzna to także Bóg, który - jak śpiewamy w pieśniach - skrył wobec nas swe Bóstwo. Bóstwo,

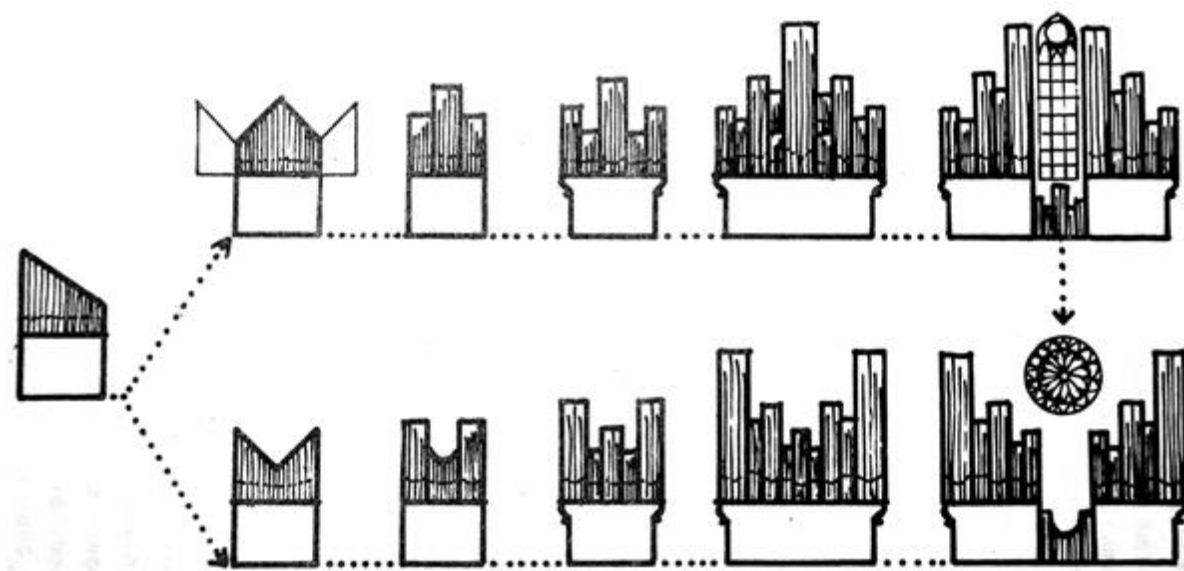
które oddać ikonograficznie chyba wcale nie jest tak łatwo. Ale tutaj z pomocą przychodzi nam wiara, która dopełnia w nas to, czego zmysły pojąć nie zdołają.

Trzecia Osoba Boska - Duch Święty. Duch, ale bardzo często przedstawiany w postaci białej gołębiczy lub, jak w przypadku zesłania Ducha Świętego, w postaci języków ognia. Do takiej symboliki też już chyba przywykliśmy. Na szczęście nikt nie sili się tutaj na jakieś osobowe przedstawianie Ducha Świętego, a te przywołane powyżej, symboliczne postacie w wystarczający i dość jednoznaczny sposób obrazują nam Jego obecność.

I Bóg Ojciec – pierwsza Osoba Boska. Z Trójcy Świętej to chyba właśnie Bóg Ojciec przedstawiany jest w sztukach plastycznych najrzadziej, a jeśli już, to na ogół w postaci postawnego, sędziwego mężczyzny z długą brodą. Na moje, niezawodowe teologicznie oko, przedstawienie takie wydaje się dość dziecinne, a przy tym nieprawdopodobnie spłycające naturę Boga. Pójdźmy zatem w innym kierunku i pochylmy się nad jeszcze jednym motywem ikonograficznym, który w sposób symboliczny przedstawia Boga, a który m.in. w dekoracjach prospektów organowych spotykany jest często obok np. Krzyża czy gołębiczy. Motywem tym jest tzw. Oko Opatrzności. Otwarte oko wewnątrz trójkąta równoramienne, otoczonego promieniami światła niekiedy glorią (oczywiście już słyszę odgłosy ciosania kółków na mojej głowie przez tych, którzy ‘Oko Opatrzności’ uważają za symbol masoński, ale nie o tym...). Oko Opatrzności to symbol. Bez może niepotrzebnej, a niekiedy niebezpiecznej, antropomorfizacji Boga. Gloria, czy gloria promienista, to element ikonograficzny bardzo często wykorzystywany w zwieńczeniach przede wszystkim ołtarzy, ale również i prospektów organowych. Gloria w prospektach jest na ogół snycersko opracowanym detalem, jednym razem dość skromnym, innym zaś wręcz monumentalnym. Glorie promieniste dużych rozmiarów spotyka się zwłaszcza (ale nie tylko) w dekoracjach tzw. prospektów odśrodkowych czyli takich, w których wieże i pola piszczałkowe ułożone są tak, że najniższe znajdują się w centrum prospektu, najwyższe zaś po jego bokach (prospekty te nazywane są również niekiedy prospektami typu śląskiego). Zaznaczmy przy okazji, że przeciwieństwem takiej kompozycji, tj. układu odśrodkowego jest prospekt w układzie dośrodkowym – centralna wieża najwyższa, pozostałe wieże i pola piszczałkowe, z miarą odsuwania się od centrum na boki – niższe.

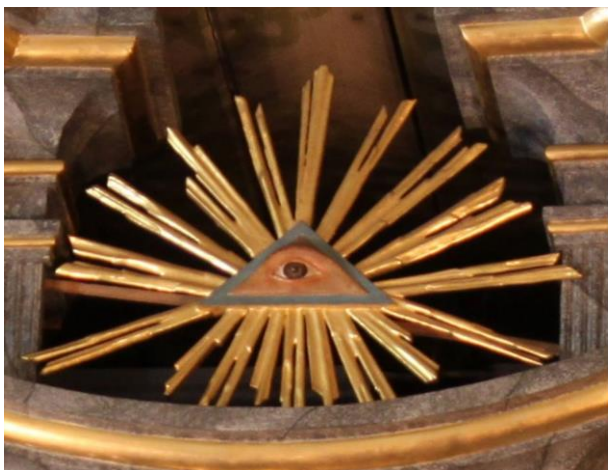
■ **il.1.** Typy prospektów ze względu na układ pól i wież piszczalkowych; od lewej: prospekt o układzie dośrodkowym, prospekt o układzie odśrodkowym, prospekt o układzie odśrodkowym z glorią.

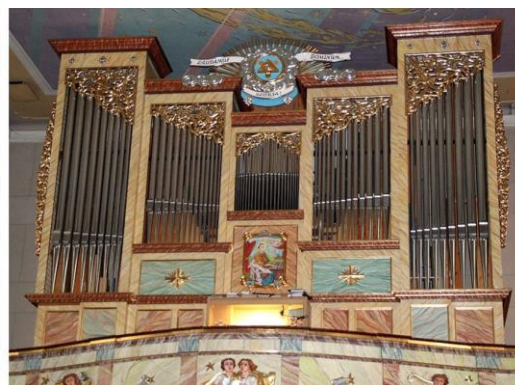
■ **il.2.** Ewolucja form organów w ramach typów dośrodkowego (u góry) i odśrodkowego (u dołu), za: J. Radziejewicz-Winnicki "Architektura organów...".

Dla porządku zaznaczmy również, że w centrum glorii nie zawsze występuje Oko Opatrzności, znajdziemy bowiem również i takie glorie, w których centralnym motywem bywa np. gołębica, krzyż, Dzieciątko Jezus, Chrystogram (monogram IHS), czy jeszcze inne.

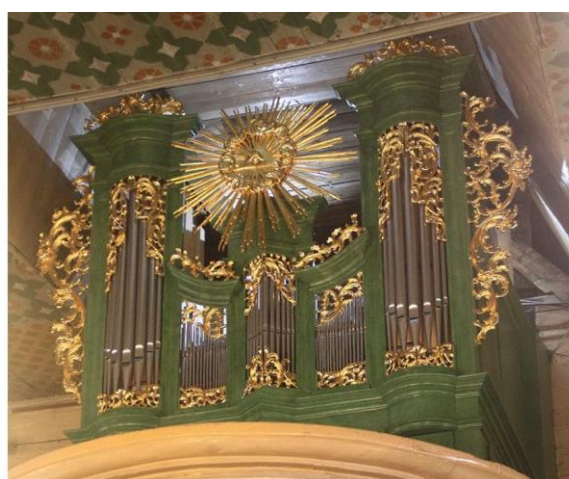
I na koniec kilka przykładów.

■ **il.3.** *Gloria (detal) i widok prospektu organów w kościele p.w. św. Trójcy w Rachowicach.*

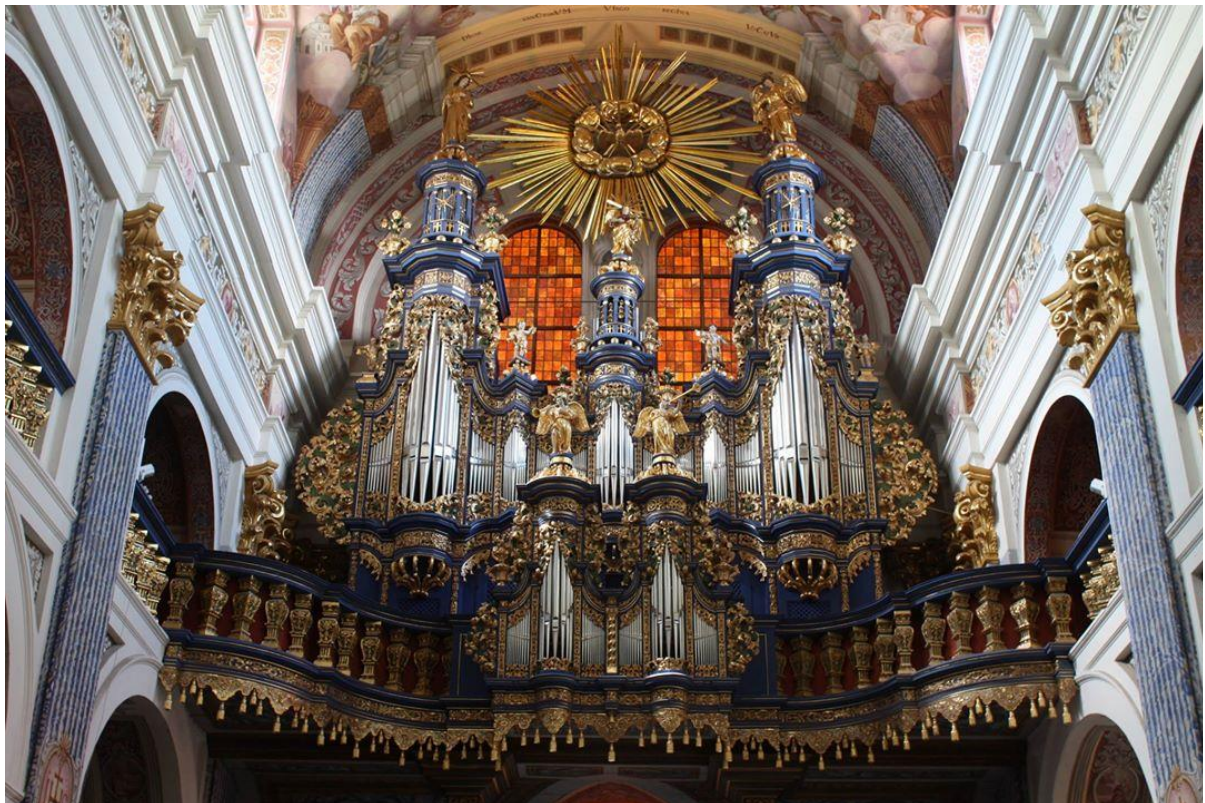
■ **il.4.** *Gloria (detal) i widok prospektu organów w kościele p.w. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu Starym.*

■ **il.5.** *Gloria (detal) i widok prospektu organów w kościele p.w. św. Mikołaja w Wilczy.*

■ **il.6.** *Gloria (detal) i widok prospektu organów w kościele p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Sierakowicach.*

■ **il.7.** *Organy w Bazylice p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Świętej Lipce (w zwieńczeniu prospektu gloria promienista otaczająca gołębicę).*

■ **il.8.** *Organy w Kościele Garnizonowym Wojska Polskiego p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Jeleniej Górze.*

■ **il.9.** *Organy bazyliki św. Elżbiety Węgierskiej we Wrocławiu (nieistniejące, fot. z 1938 r.).*

Źródła ilustracji:

nagłówek: K. Zacharski

il.1. K. Zacharski

il.2. J. Radziejewicz-Winnicki, *Architektura organów w Polsce - geneza i ewolucja formy*, Gliwice 1986

il.3. K. Zacharski

il.4. K. Zacharski

il.5. K. Zacharski

il.6. K. Zacharski

il.7. This image/photo was taken by Wikipedia and Wikimedia Commons user Ludwig Schneider. I would appreciate being notified if you use my work outside Wikimedia. Do not copy this image illegally by ignoring the terms of the license below, as it is not in the public domain. If you would like special permission to use, license, or purchase the image please contact me to negotiate terms. When reusing, please credit me as: Ludwig Schneider / Wikimedia. See also my gallery. [CC BY-SA 3.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>)], źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1c/%C5%9Awi%C4%99ta_Lipka_Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_NMP_Organy_07.JPG [dostęp: 25.02.2019]

il.8. www.kosciolgarnizonowy.pl, źródło: <http://www.kosciolgarnizonowy.pl/images/Organy%20i%20ozdobienia.JPG> [dostęp: 02.03.2019]

il.9. fotopolska.eu, źródło: <https://fotopolska.eu/Wroclaw/b27851.Organy.html?f=1109802-foto> [dostęp: 02.03.2019]

Bibliografia:

- J. Radziejewicz-Winnicki, *Architektura organów w Polsce - geneza i ewolucja formy*, Gliwice 1986
- *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, PWN Warszawa 1996